

VEGA

Käsikirja: Lapset lentokentillä

**RISKIRYHMÄÄN KUULUVAT MATKAA TEKEVÄT LAPSET
OHJEITA RAJAVALVOJILLE**

VEGA

Käsikirja:

Lapset lentokentillä

**RISKIRYHMÄÄN KUULUVAT MATKAA TEKEVÄT LAPSET
OHJEITA RAJAVALVOJILLE**

Plac Europejski 6
00-844 Warsaw, Poland

Tel. + 48 22 205 95 00
Fax + 48 22 205 95 01

frontex@frontex.europa.eu
www.frontex.europa.eu

© Frontex, 2015
Varsova, kesäkuu 2017

Print:
TT-02-17-558-FI-C
ISBN 978-92-95213-13-5
doi:10.2819/69710

PDF:
TT-02-17-558-FI-N
ISBN 978-92-95213-41-8
doi:10.2819/61245

Sisällys

Käsikirjan käyttöohjeet #5

Johdanto #7

1. Määritelmät #11

- 1.1 Lapsi #13
- 1.2 Riskiryhmiin kuuluvat matkaa tekevät lapset #13
- 1.3 Huoltajan kanssa olevat lapset #15
- 1.4 Ilman huoltajaa olevat lapset #15
- 1.5 Perheestään eroon joutuneet lapset #16
- 1.6 Lapsikauppa #17
- 1.7 Lasten salakuljetus #19
- 1.8 Lapsen etu #20
- 1.9 Suojelu ja kansalliset ohjausjärjestelmät #22

2. Toimintaohjeet #23

- 2.1 Johdanto #25
- 2.2 Lasten kanssa toimiminen #26
- 2.3 Lapsen luona pysyminen viranomaistiloissa #29

3. Huoltajan kanssa olevat ja perheestään erillään olevat lapset #31

- 3.1 Ensimmäisen linjan tarkastuksiin saapuminen #33
- 3.2 Toisen linjan tarkastus #38
- 3.3 Kauttakulkalueet ja porttitarkastukset #43
- 3.4 Lopulliset päätökset ja jatkotoimenpiteet #44

4. Ilman huoltajaa olevat lapset #47

- 4.1 Ensimmäisen linjan tarkastuksiin saapuminen #49
- 4.2 Toisen linjan tarkastus #51
- 4.3 Lopulliset päätökset ja jatkotoimenpiteet #53

5. Lisätietoja #55

- 5.1 Tiedonkeruu #57
- 5.2 Tietosuoja #57
- 5.3 Kolmansien maiden konsuliedustustot #58
- 5.4 Lentoliikenteen harjoittajien menettelyt ilman huoltajaa olevia lapsia varten #58

6. Suojelu ja kansalliset ohjausjärjestelmät #61

7. Sanasto #67

Käsikirjan käyttöohjeet

Tämän käsikirjan suositusten on tarkoitus lisätä rajavartiolaitosviranomaisten tietoisuutta ilman huoltajaa ja huoltajan kanssa liikkuvista lapsista (alaikäisistä), jotka ylittävät Euroopan unionin ilmaualueen. Lisääntynyt tietoisuus parantaa riskiryhmiin kuuluvien matkaa tekevien lasten tunnistamista lentokentillä. Samalla varmistetaan heidän oikeuksiensa kunnioittaminen ja vahvistetaan toimia heidän hyvinvointiinsa kohdistuvia rikosuhkia vastaan.

Käsikirjassa esitellään operatiivisia toimenpiteitä jotka soveltuvat maahantulo-, kauttakulku- ja maastalähtötarkastuksiin. Toimenpiteet on suunniteltu ottamatta huomioon, että saatavilla voi olla – vaikkakin harvemmin – lasten oikeuksiin tai lasten suojeluun erikoistuneita virkamiehiä. Ohjeilla pyritään myös tuomaan esille ja varmistamaan lapsen oikeuksiin perustuva toimintamalli, jossa otetaan huomioon rajavartioiden toimintaan liittyvät konkreettiset tarpeet ja velvoitteet.

Käsikirja on suunniteltu kokeneille rajavartijoille ja sen perusperiaatteina ovat lapsen edun huomioon ottaminen ja lasten suojelu rajalla.

Ohjeet tulisi panna täytäntöön

- vastaanottavien rajavalvontaviranomaisten kansallisten sääntöjen ja toimivaltuuksien mukaisesti;
- ottaen huomioon, että Frontexin suosittelemat toimet kattavat kaikki rajavalvontatoimenpiteet siihen hetkeen saakka, kunnes perusteltu epäily lapsen altistumisesta vaaroille konkretisoituu tapauskohtaisesti. Tämän jälkeen sovelletaan ohjausjärjestelmää ja alustavaa tutkintaa ihmiskaupan ehkäisemisestä ja torjumisesta sekä haavoittuvassa asemassa

olevien henkilöiden suojelusta ja lapsen edun ensisijaisesta huomioon ottamisesta annetun asianmukaisen kansallisen lainsäädännön sekä palauttamiskiellon periaatteen¹ mukaisesti.

Kaikkia asianomaisia rajavartijoita kehoitetaan tarkastamaan nämä ohjeet ja heitä pyydetään lähettämään Frontexille käsikirjaa koskevia suosituksia tai kommentteja sähköpostiosoitteeseen: VEGA.Children@frontex.europa.eu
Aihe: "VEGA Children Handbook, comments".

¹ Palauttamisella tarkoitetaan sellaisten henkilöiden maasta poistamista, joilla on oikeus pakolaisaseman saamiseen. Palauttamiskiellon periaate selitettiin ensimmäisen kerran pakolaisten oikeusasemasta vuonna 1951 tehdyn Yhdistyneiden kansakuntien yleissopimuksen 33 artiklan 1 kohdassa, jonka mukaan "Sopimusvaltio ei tavalla tai toisella saa karkottaa tai palauttaa pakolaista sellaisten alueiden rajoille, jossa hänen henkeään tai vapauttaan uhataan rodun, uskonnon, kansalaisuuden ja tiettyyn yhteiskunnalliseen ryhmään kuulumisen tai poliittisen mielipiteen vuoksi."

Johdanto

Lapset ovat yleensä ikänsä ja kehitystasonsa vuoksi aikuisia suuremmassa vaarassa joutua kaltoinkohtelun uhriksi. Sääntöjenvastaiseen maahantuloon linkittyneiden kansainvälisten rikollisverkostojen toiminnasta on tullut entistä monimutkaisempaa viimeisten 20 vuoden aikana. Lasten salakuljetuksen ja lapsikaupan luonteen vuoksi on vaikeaa saada tarkkoja lukuja, mutta useimmat analytikot ovat yhtä mieltä siitä, että rajat ylittävän rikollisuuden määrä on lisääntynyt (YK:n huumeiden ja rikollisuuden torjunnasta vastaavan järjestön UNODC:n vuoden 2012 yleisraportin mukaan noin 27 % havaituista ihmiskaupan uhreista oli vuosina 2007–2010 lapsia, kun heidän osuutensa vuosina 2003–2006 oli 20 %.) Lokakuussa 2014 julkaistujen, tuoreimpien Eurostatin tilastojen mukaan Euroopan unionissa iän mukaan rekisteröityjen ihmiskaupan uhrien kokonaismäärästä 12–17-vuotiaiden osuus on 17 prosenttia.

Sen lisäksi jokaisella maalla on oma tulkintansa ja luokittelunsa lapsiin kohdistuvan rajat ylittävän rikollisuuden ilmiölle.

Tässä asiayhteydessä rajavartijoiden ensisijaisena tehtävänä on tunnistaa erityisiin riskiryhmiin kuuluvat lapset. Rajavartijoilla on myös ratkaiseva rooli varmistaa, että nämä lapset ohjataan iästä riippumatta heidän suojelustaan ja hyvinvoinnistaan vastaavien viranomaisten ja palvelujen piiriin sekä lisäksi laittoman maahantulon järjestäjien, salakuljettajien ja/tai ihmiskauppiaiden toiminnan havaitsemisessa ja lopettamisessa. Näissä menettelyissä hankitut tiedot ovat usein ratkaisevan tärkeitä kansainvälisten rikollisverkostojen purkamiseen tähtäville poliisitoimille.

Pysyminen rikollisten ja heidän jatkuvasti muuttuvien toimintatapojensa tasalla ei ole helppoa ja ennen kaikkea erityisiin

riskiryhmiin kuuluvan lapsen tunnistaminen edellyttää erityisosaamista, jota ei välttämättä ole käytettävissä monilla Euroopan unionin rajanylityspaikoilla. Haavoittuvassa asemassa olevien lasten kohtelu on useimmissa maailman maissa hankala ongelma, joka asettaa ylimääräisiä haasteita kaikille rajavartiolaitosviranomaisille. Viranomaisten on ratkaistava esimerkiksi, miten näille lapsille puhutaan ja miten heitä puhutellaan sekä miten heitä kohdellaan loukkaamatta heidän koskemattomuuttaan, oikeuksiaan tai etuaan.

Frontexin käsikirjan tavoitteena on käsitellä näitä puutteita ja tukea keskeisiä prosesseja, jotka liittyvät riskiryhmään kuuluvien matkaa tekevien lasten tunnistamiseen ja heidän ohjaamiseensa asianomaisten viranomaisten puoleen. Riskiryhmiin kuuluviksi lapsiksi tunnistettujen lasten hyvinvoinnista, suojelusta ja edelleenohjauksesta on aiemmin tehty monia tutkimuksia, mutta yhdessäkään niistä ei ole tarjottu erityisiä lainvalvontaviranomaisen toimintaa koskevia käytännön ohjeita. Missään niistä ei myöskään ole tarjottu rajavalvontatoimenpiteitä koskevia näkökulmia rajavartijoille, jotka ovat usein avainasemassa edellä mainittujen prosessien aloittamisessa ja asiaan liittyvien rikollisjärjestelmien purkamisessa.

Käsikirjan keskeisenä tavoitteena on tehostaa matkaa tekevien lasten suojelua kokonaisvaltaisesti ja operatiivisesti.

Käsikirja perustuu Euroopan johtavien asiantuntijoiden tietämykseen ja kymmenien rajavartijoiden kerryttämään kokemukseen. Se kattaa maahantulo-, kauttakulku- ja maastalähtötarkastusten kaikki osatekijät sääntöjenvastaisen maahantulon ja rajat ylittävän rikollisuuden tapauksissa, jotka liittyvät lapsiin lentokentillä.

Käsikirjan sisältö on erityisesti suunniteltu sellaiseksi, että rajavartijoiden on helppo soveltaa sitä. Sen painopisteenä on lain-

valvonta ja se kattaa myös lasten koskemattomuuteen ja heidän suojelutarpeeseensa liittyvät näkökohdat.

Käsikirja on tarkoitettu etupäässä rajavartiolaitosviranomaisille, mutta se voi kiinnostaa esimerkiksi myös ilman huoltajaa matkustavista lapsista lentojen aikana huolehtivia lentokentän ja lentoyhtiön työntekijöitä sekä vastaanottokeskusten, muiden valtion ja yksityisten yksiköiden sekä virastojen työntekijöitä, jotka saattavat löytää suosituksia riskiryhmiin kuuluvien lasten tilanteiden käsittelyyn.

1. Määritelmät

Tässä käsikirjassa käytetään seuraavia määritelmiä:

1.1 Lapsi

Asiaan liittyvien kansainvälisten ja eurooppalaisten oikeusnormien sekä lainsäädännön mukaisesti lapsella tarkoitetaan alle 18-vuotiasta henkilöä, ellei lapsiin sovellettavien lakien mukaan täysi-ikäisyyttä saavuteta aikaisemmin.

Myös termejä ”täysi-ikäisyyden rajaa nuorempi” ja ”alaikäinen” voidaan perinteisesti käyttää kuvaamaan alle 18-vuotiaita henkilöitä. Useimmat lentoyhtiöt käyttävät alle 3-vuotiaasta lapsesta termiä ”sylim lapsi”. Todellisuudessa tärkeää on vain se, että ymmärretään, ketkä ovat tämän toiminnan kohteena, eikä se, miten heitä pitäisi nimittää.

Jos henkilön iästä ei ole varmuutta ja on syytä uskoa, että hän on lapsi, henkilöä olisi kohdeltava lapsena ja hänen olisi tarvittaessa saatava välittömästi apua, tukea ja suojelua, kunnes asianmukainen iän arviointi voidaan tehdä (nuoremman iän oletama). Epävarmoissa tapauksissa olisi siis lähdettävä siitä, että henkilö on lapsi ja hänen kohtelunsa lapsena olisi aina varmistettava.

1.2 Riskiryhmiin kuuluvat matkaa tekevät lapset

Lapset ovat luonnostaan haavoittuvammissa asemassa kuin aikuiset. Lasten perustarpeiden tyydyttäminen on lasten ja kehitystason mukaan eriasteisesti aikuisista riippuvaa. Jotkut Euroopan unionin ulkorajan ylittävistä lapsista ovat muita haavoittuvammissa asemassa. Jos he eivät saa riittävää huolenpitoa ja suojelua tai jos heille kuuluvat lapsen oikeudet ovat uhattuna, heidät määritellään ”riskiryhmiin kuuluviksi lapsiksi”.

Rajavartijoiden on kiinnitettävä ensisijaisesti huomiota näihin lapsiin. Lapsen arviointi riskiryhmiin kuuluvaksi ei kuitenkaan ole helppoa edes alan kokeneimmille työntekijöille.

Matkaa tekevien lasten asioita käsittelevä viranomaisten välinen työryhmä (Inter-Agency Working Group on Children on the Move)² on sopinut matkaa tekevien lasten määritelmästä. Ryhmä kehitti laajan käsitteen, joka kattaa lapset, joiden tausta ja kokemukset ovat erilaisia. Määritelmä on seuraava: *lapset, jotka liikkuvat eri syistä vapaaehtoisesti tai pakosta maiden sisällä tai maiden välillä vanhempiansa tai muiden ensisijaisten huoltajien kanssa tai ilman heitä ja joille liikkuminen saattaa avata uusia mahdollisuuksia mutta myös altistaa (tai altistaa entistä enemmän) taloudellisen tai seksuaalisen hyväksikäytön, kaltoinkohtelun, laiminlyönnin ja väkivallan riskeille. Lapset altistuvat erityisille muuttoliikkeestä aiheutuville riskeille.*

Riskiryhmiin kuuluvat lapset määritellään yleensä lapsiksi, joilta puuttuu suojelu sekä huolenpito ja joiden perustarpeita sekä hyvinvointiin liittyviä tarpeita (ruoka, vesi, vaatteet, majoitus, lääkkeet jne.) ei täytetä. He eivät tämän vuoksi ehkä koskaan pysty hyödyntämään kaikkia fyysisiä, sosiaalisia, emotionaalisia tai henkisiä mahdollisuuksiaan. Tällaisissa tilanteissa he ovat erityisen haavoittuvassa asemassa ja alttiina tulla joko rikollisten salakuljetus- tai ihmiskauppaverkostojen tai heidän omien vanhempiansa tai sukulaistensa hyväksikäyttämiksi.

2 Matkaa tekevien lasten asioita käsittelevä viranomaisten välinen työryhmä perustettiin vuonna 2011. Se käsittää seuraavat organisaatiot: Kansainvälinen työjärjestö (ILO), Kansainvälinen siirtolaisuusjärjestö (IOM), Plan International, Kansainvälinen Pelastakaa Lapset -liike, Terre des Hommes International Federation, Afrikan lapsityöläisten liike (African Movement of Working Children and Youths, AMWCY/MAEJT), Environmental Development Action in the Third World (ENDA), YK:n pakolaisjärjestö (UNHCR), YK:n lastenavun rahasto (UNICEF) ja World Vision International.

Riskiryhmiin kuuluvia lapsia ovat muun muassa köyhyydessä elävät lapset, orpolapset, katulapset, lapsityöntekijät, aseellisesta selkkauksesta kärsimään joutuneet lapset ja lapsisotilaat, HI-viruksesta/aidsista kärsivät lapset, seksuaalisesti tai muulla tavoin hyväksikäytetyt lapset ja vammaiset lapset. Lasten syrjäyttämiseen, leimaamiseen tai syrjimiseen käytettäviä keinoja on loputtomasti ja ne voivat olla erilaisia eri yhteiskunnissa.

Lapsiin kohdistuu todella monia erilaisia uhkia (salakuljetus, ihmiskauppa pakkotyötä, pakkokerjäämistä tai rikollisiin toimiin pakottamista varten jne.), joita on vaikea luokitella.

Monet lapset kuuluvat useampaan kuin yhteen haavoittuvuus- tai uhkaluokkaan, mikä pahentaa heidän haavoittuvuuttaan ja vaikeuttaa riskitason määrittelyä (haavoittuvuuden ja uhkan funktiona). Esimerkiksi ilman huoltajaa olevien lasten ja perheestään eroon joutuneiden lasten (ks. 1.4 ja 1.5 kohta) tiedetään olevan erityisen alttiina ihmiskaupalle, kaltoinkohtelulle tai väkivallalle ja/tai hyväksikäytölle.

Lapset eivät useinkaan osaa esittää selkeästi tai selittää sanottavaansa (kuten UNHCR korostaa).

1.3 Huoltajan kanssa olevat lapset

Näillä lapsilla tarkoitetaan alle 18-vuotiaita henkilöitä, jotka ovat ainakin toisen vanhemmista tai laillisen tai ensisijaisen huoltajan kanssa.

1.4 Ilman huoltajaa olevat lapset

Ilman huoltajaa olevat lapset, joita kutsutaan myös ilman huoltajaa oleviksi alaikäisiksi, ovat lapsia, jotka ovat joutuneet eroon

molemmista vanhemmistaan, muista sukulaisistaan tai huoltajistaan ja joista ei huolehdi kukaan aikuinen, joka lain tai tavan mukaan olisi vastuussa tästä tehtävästä.

Ilman huoltajaa oleviksi lapsiksi määritellään myös lapset, jotka on hylätty jonkin maan alueelle saapumisen jälkeen, esimerkiksi lentokoneen laskeutumisen ja lentokentän maahantulotiskille saapumisen välisenä lyhyenä aikana.

Näitä lapsia olisi suojeltava kattavasti sinä aikana, jolloin heistä ei huolehdi kukaan aikuinen lain tai tavan mukaan.

1.5 Perheestään eroon joutuneet lapset

Perheestään eroon joutuneilla lapsilla tarkoitetaan lapsia, jotka ovat joutuneet eroon toisesta tai molemmista vanhemmistaan tai aiemmasta laillisesta tai tavanmukaisesta ensisijaisesta huoltajastaan, mutta eivät välttämättä muista sukulaisistaan. Näihin voivat siten kuulua lapset, jotka ovat jonkun muun aikuisen perheenjäsenen (esim. sedän, enon tai isovanhemman) seurassa.

Kaikilla lapsilla ja etenkin haavoittuvimmassa asemassa olevilla lapsilla, kuten ilman huoltajaa olevilla ja perheestään eroon joutuneilla lapsilla, on oikeus heille taattavaan suojeluun. Suojelu toteutetaan muun muassa seuraavin toimenpitein: asianmukainen tunnistaminen lapsen maahan saapuessa tai heti kun lapsen oleskelu maassa tulee viranomaisten tietoon; nopea rekisteröinti ja mahdollisten kansainvälisten suojelutarpeiden määrittäminen (palauttamiskielto mukaan lukien) ja tarvittaessa perheenjäsenen jäljittäminen mahdollisuuksien mukaan tai huoltajan ja oikeudellisen edustajan nimittäminen; hoito- ja asumisjärjestelyt; täysimääräinen pääsy koulutukseen ja terveydenhuolto-

palveluihin sekä riittävä elintaso; tapauskohtaisesti helpotettu pääsy turvapaikkamenettelyihin ja täydentävien suojelumuo-
tojen saannin takaaminen.³

Kaikissa haavoittuvassa asemassa olevia lapsia koskevilla pää-
töksissä tulisi ottaa huomioon lasten erityinen tilanne sekä kan-
sallinen ja alueellinen lainsäädäntö, pakolaislainsäädäntö sekä
kansainvälinen humanitaarinen oikeus ja ihmisoikeuslainsää-
däntö. Lasten suojelun sekä hyvinvoinnin periaatteet olisi otet-
tava ensisijaisesti huomioon maahanmuuttovirkailijoiden, poliisin
ja muiden lasten kanssa tekemisissä olevien asianomaisten toi-
mijoiden toimesta.

Kaikilla lapsilla on seuraavista luokitteluista riippumatta oikeus
tehdä turvapaikkahakemus sekä oikeus siihen, että heidän etunsa
määritetään, arvioidaan ja taataan. Jos kyseessä olevan lapsen
todellisesta iästä on epäilyksiä, lapsi on ohjattava **akkreditoi-
tuun iänarviointimenettelyyn**.

Suojatoimenpiteitä, kuten Euroopan unionin jäsenvaltioon saa-
pumista tai jäsenvaltioon jäämistä koskevaa lupaa, ei Euroopan
unionin lainsäädännön mukaisesti voida evätä maahanmuuttoon
liittyvien ongelmien eikä maahanmuuttajastatuksen perusteella.

1.6 Lapsikauppa

Ihmiskauppa määritellään ihmiskauppaa koskevassa EU:n di-
rektiivissä seuraavasti: hyväksikäyttötarkoituksessa tapahtuva
henkilöiden, tässä tapauksessa lasten, värvääminen, kuljettami-
nen, siirtäminen, kätkeminen tai vastaanottaminen, mukaan lu-

³ YK:n lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti nro 6 (2005) ilman
huoltajaa olevien ja perheestään eroon joutuneiden lasten kohtelusta
kotimaansa ulkopuolella.

kien näihin lapsiin kohdistuvan määräysvallan vaihtaminen tai siirtäminen⁴.

Tämä voi tapahtua voimankäytöllä uhkaamisen tai voimankäytön tai muun pakottamisen, sieppauksen, petoksen, harhaanjohtamisen, vallan väärinkäytön tai haavoittuvan aseman hyödyntämisen avulla, taikka toista henkilöä määräysvallassaan pitävän henkilön suostumuksen saamiseksi annetun tai vastaanotetun maksun tai edun avulla.

Ihmiskauppaa koskevan direktiivin 2 artiklan 5 kohdassa säädetään kuitenkin hyvin selkeästi, että jos tarkoituksena on viime kädessä lapsen hyväksikäyttö, ihmiskauppa katsotaan rangaistavaksi ihmiskaupaksi, vaikka mitään edellä mainittua keinoa ei olisi käytetty.

Lapsikauppa ei ole yksinomaan rajat ylittävää rikollisuutta. Kun rikollisen toiminnan tarkoituksena on lasten hyväksikäyttö, lapsikauppaa voidaan harjoittaa myös kansallisten rajojen sisäpuolella.

Lapsikaupan uhrien lisäksi on lapsia, jotka saattavat tarvita muita kansainvälisen suojelun muotoja, kuten turvapaikkaa. Lapsilla on

⁴ Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2011/36/EU, annettu 5 päivänä huhtikuuta 2011, ihmiskaupan ehkäisemisestä ja torjumisesta sekä ihmiskaupan uhrien suojelemisesta ja neuvoston puitepäätöksen 2002/629/YOS korvaamisesta (2 artiklan 1 kohta). Direktiivin 2 artiklan 3 kohdassa määritellään hyväksikäytön tarkoitukset, joita ovat "ainakin hyväksikäyttö prostituutiotarkoituksessa ja muut seksuaalisen hyväksikäytön muodot, pakot työ tai pakollinen palvelu (mukaan lukien kerjääminen), orjuus ja muut orjuuden kaltaiset käytännöt, orjuuden kaltaiset olot, rikollisen toiminnan hyväksikäyttö ja elinten poistaminen".

sama oikeus palauttamiskieltoon kuin aikuisilla. Nämä oikeudet on vahvistettu Euroopan unionin turvapaikkasäännöstössä⁵.

1.7 Lasten salakuljetus

Lapsen salakuljetus tarkoittaa lapsen laittoman maahantulon järjestämistä sellaiseen sopimusvaltioon, jonka kansalainen kyseinen lapsi ei ole tai jossa hän ei asu pysyvästi, välittömän tai välillisen rahallisen tai muun aineellisen hyödyn saamiseksi⁶.

Vaikka tämäntyyppisellä rikollisuudella ja lapsikaupalla on yhtäläisyyksiä, näitä kahta ei pitäisi sekoittaa toisiinsa.

- ♦ Ihmiskaupan tarkoituksena on ihmisten hyväksikäyttö, ja sitä pidetään henkilöön kohdistuvana rikoksena. Salakuljetuksen tarkoituksena on henkilön siirtäminen rajan yli laittomasti, ja sen katsotaan olevan rikos valtion itsemääräämisoikeutta vastaan.
- ♦ Ihmiskauppaan kuuluu aikomus käyttää ihmisiä hyväksi maahan saapumisen jälkeen, kun salakuljettajan tehtävä päättyy tavallisesti heti asiakkaan saapuessa määrämaahansa.
- ♦ Ihmiskauppa voi tapahtua sekä kansallisten rajojen sisäpuolella että rajat ylittävästi, kun salakuljetus edellyttää rajan ylittämistä.

5 Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2011/95/EU, annettu 13 päivänä joulukuuta 2011, vaatimuksista kolmansien maiden kansalaisten ja kansalaisuudettomien henkilöiden määrittelemiseksi kansainvälistä suojelua saaviksi henkilöiksi, pakolaisten ja henkilöiden, jotka voivat saada toissijaista suojelua, yhdenmukaiselle asemalle sekä myönnetyn suojelun sisällölle (uudelleenlaadittu).

6 Määritelmä perustuu YK:n kansainvälisen järjestäytyneen rikollisuuden vastaisen yleissopimuksen maitse, meritse ja ilmateitse tapahtuvan maahanmuuttajien salakuljetuksen kieltämisestä tehtyyn lisäpöytäkirjaan (Palermnon pöytäkirjat 2000).

- Lapsen maahantulo voi ihmiskaupan tapauksessa olla laillinen tai laitton, kun salakuljetukselle on tyypillistä laitton maahantulo.
- Aikuisten tapauksessa ihmiskauppaan liittyy yleensä pakottamista ja/tai harhaanjohtamista. Salakuljetettavat henkilöt ovat sitä vastoin lähes aina yhteisymmärryksessä salakuljettajien kanssa. Lasten osalta tilanne on kuitenkin monimutkaisempi. YK:n lapsen oikeuksien komitea (UNCRC) ottaa huomioon lapsen toimintakyvyn tason, mutta selittää sen määräytyvän lapsen iän ja kehitystason mukaan. Lainsäädännön näkökulmasta lapsia koskeviin toimiin vaaditaan myös vanhempien suostumus. Lapsiin liittyvissä tapauksissa on kiinnitettävä huomiota moniin eri seikkoihin, kuten lapsen kehitystasoon ja sen mukaan määräytyvään oman tilanteen ymmärtämiseen jne. Interpolin havaintojen mukaan ihmiskauppioiden ja salakuljettajien toimintatavat ovat monin tavoin samankaltaisia, minkä vuoksi lainvalvontaviranomaisten on erittäin vaikea erottaa nämä rikollisuuden muodot toisistaan. Monissa tapauksissa voi olla mahdotonta tehdä eroa ihmiskaupan ja salakuljetuksen välille, ennen kuin kuljetusvaihe on päättynyt ja hyväksikäyttövaihe on alkanut.⁷

Oikeus turvapaikkaan ja palauttamiskiellon periaate koskevat myös salakuljettuja lapsia, jotka voivat tarvita kansainvälistä suojelua.

1.8 Lapsen etu

Lapsen oikeuksia koskevassa YK:n yleissopimuksessa määrätään, että "kaikissa julkisen tai yksityisen sosiaalihuollon, tuomioistuinten, hallintoviranomaisten tai lainsäädäntöelimiä toimissa, jotka

⁷ Toukokuussa 2012 julkaistu ihmiskauppaa ja ihmissalakuljetusta koskeva raportti.

koskevat lapsia, on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu". Rajavartijoiden toimintaa ohjaavana periaatteena tulisi olla lapsen edun mukaan toimiminen. Myös Euroopan unionin perusoi-keuskirjan 24 artiklan mukaan kaikissa lasta koskevissa asioissa on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu.

YK:n lapsen oikeuksien komitea⁸ totesi hiljattain, että "*lapsen edun käsite on monimutkainen, ja sen sisältö pitää määrittää tapauskohtaisesti*". Kansallisten toimivaltaisten lastensuojeluviranomaisten on määritettävä lapsen etu siten, että konkreettiset tapaukset voidaan ratkaista nopeasti jo käyttöön otetuissa vaadittavissa menettelyissä. Rajavartijat ovat avainasemassa ja heidän tulisi ohjata eteenpäin kaikki tapaukset, joissa on viitteitä lapsen kuumisesta tässä käsikirjassa kuvattuihin riskiryhmiin.

Tämä edellyttää valmiuksia, joita rajavartijoilla ei yleensä ole, erityisesti, jos riskiryhmään kuuluvan lapsen havaitsemiseen ulkorajalla on aikaa vain muutama sekunti. Rajavartijoiden tehtävä on tältä osin siis varsin monimutkainen.

Oleellista on, että rajavartijat toimivat erityisen joustavasti lapsiin liittyvissä tapauksissa. Haavoittuvassa asemassa olevan lapsen edun ensisijainen huomioon ottaminen ei aina toteudu kohdeltaessa kaikkia samankaltaisessa tilanteessa olevia lapsia samalla tavalla. Kokenut rajavartija tietää, että ei ole kahta täysin samanlaista tapausta ja toimii lapsia koskevissa tapauksissa erityisen huolellisesti sekä perusteellisesti. Yksittäisen lapsen tilanteesta on kerättävä mahdollisimman paljon tietoja ennen päätösten tekemistä.

8 Yleissopimus lapsen oikeuksista, yleiskommentti nro 14 (2013).

1.9 Suojelu ja kansalliset ohjausjärjestelmät

Kansallinen ohjausjärjestelmä on järjestelmä ja mekanismi, jota käytetään noudatettaessa velvoitetta suojella ja edistää ihmiskaupan uhrien ja muiden haavoittuvassa asemassa olevien henkilöiden ihmisoikeuksia yhteensovitetujen toimien avulla sekä usein yhdessä kansalaisyhteiskunnan instituutioiden, kansainvälisten järjestöjen ja kansalaisjärjestöjen kanssa. Euroopan unionin jäsenvaltioiden kansallisissa ohjausjärjestelmissä on menettelyihin liittyviä eroja. Kaikilla niillä on kuitenkin yhteinen tavoite: haavoittuvassa asemassa olevien henkilöiden tehokas ohjaus parhaaseen ja sopivimpaan käytettävissä olevaan tukipalveluun. Luvussa 6 käsitellään yksityiskohtaisemmin kansallisia ohjausjärjestelmiä, joita sovelletaan kaikkiin riskiryhmiin kuuluviin ja muillekin kuin ihmiskaupan riskeille alttiisiin lapsiin.

2. Toimintaohjeet

2.1 Johdanto

Rajavartijoilla on rajatarkastuksissa keskeinen mahdollisuus estää rajat ylittävää rikollisuutta. Kun uhrin ovat jo lähteneet lentokentältä, mahdollisuus pysäyttää rikolliset, estää heidän toimintansa, löytää uhrin ja käynnistää lastensuojelutoimenpiteet heikkenee olennaisesti. Kuinka monet lapsiuhrin joutuvat vielä kärsimään, jollei näitä rikollisverkostoja pystytä purkamaan?

Europolin mukaan lentokentät ovat todennäköisin paikka löytää lapsikaupan uhreja tai Euroopan unioniin salakuljetettavia lapsia. Salakuljettajat ja ihmiskauppiat suosivat lentokenttiä. Yleisenä toimintatapana on käyttää väärennetyjä tai vilpillisesti hankittuja asiakirjoja, joiden avulla he pyrkivät kiertämään käytössä olevat tarkastusmenetelmät.

On yleisesti tunnettu tosiasia, että lapsiin kohdistuvia, rajat ylittäviä rikoksia on vaikea havaita. On esimerkiksi yleistä, että ihmiskaupan kohteena olevat lapset matkustavat merkittyinä sellaisten aikuisten aitoihin passeihin, jotka eivät ole heidän sukulaisiaan. Vaikka passissa olisi lapsen valokuva, tunnistaminen voi olla vaikeaa, koska kesken kehityksen olevat kasvot muistuttavat usein toisiaan ja lasten kasvopiirteet, hiukset ja jopa silmien väri muuttuvat usein huomattavasti iän myötä. Rajavartija ei näin ollen välttämättä huomaa, että lapsi ja aikuinen passinhaltija eivät todellisuudessa ole sukua toisilleen.

Salakuljettajat ja ihmiskauppiat saapuvat usein ruuhka-aikana, kun rajatarkastukseen kohdistuu suurin paine. Rajavartijoiden olisi tunnettava tämä toimintatapa, jotta he pystyvät paremmin suojelemaan lapsia.

Frontexin vuosien mittaan saamien kokemusten mukaan laitoman rajanylityksen taustalla voi olla ihmissalakuljetus- tai mahdollisesti ihmiskauppatapaus. Tämä tarkoittaa, että kaikki

ihmiskauppatapaukset ulkorajoilla on havaittu laajennettujen tarkastusten ansiosta. Tämä pätee myös lapsiin kohdistuvissa tapauksissa.

Jotta voitaisiin lisätä tietoa riskiryhmiin kuuluvista matkaa tekevistä lapsista, on tärkeää luoda ja ylläpitää hyviä suhteita lentokenttien muihin lainvalvontaviranomaisiin sekä muun muassa lentoyhtiöiden henkilöstöön, lastensuojelutyöntekijöihin ja muiden haavoittuvassa asemassa olevien ryhmien parissa työskenteleviin tahoihin⁹ sekä muihin viranomaisiin. Tähän tavoitteeseen voidaan päästä järjestämällä säännöllisesti koordinoitukokouksia, yhteisiä koulutuksia, yhteisiä erityistyöryhmiä jne.

2.2 Lasten kanssa toimiminen

Olennaista on ymmärtää, että lasten psyyke on erilainen kuin aikuisten. Lasten kohtelussa on siis sovellettava lapsen huomioon ottavaa lähestymistapaa. Lapsi voi olla haluton uskoutumaan vieraalle ihmiselle. Lapsen asioita käsittelevän (mieluiten siviilivaatteissa olevan) virkamiehen olisikin aluksi keskityttävä lapsen luottamuksen saavuttamiseen.

Seuraavassa esitellään lasten kanssa toimimiseen soveltuvia hyviä toimintatapoja, jotka on hyvä painaa mieleen:

- ♦ luodaan suotuista ympäristö (kuten erityisesti lapsia varten varustettu huone¹⁰, jos sellainen on käytettävissä), kavennetaan valtaeroa (välttämällä muodollisuuksia, kiinnittämällä huomiota kehon kieleen, äänenpainoihin, käytettäviin termeihin jne.) ja annetaan lapsen sopeutua ympäristöön;

9 Mukaan lukien akkreditoidut kansainväliset järjestöt ja kansalaisjärjestöt.

10 On otettava huomioon, että sopiva huone voi taata yksityisyyden mutta siitä voi olla myös haittaa, koska huoneeseen meneminen voi pelottaa lasta. Sopiva huone on siis tällaisia tapahtumia varten varustettu huone.

- ♦ selitetään lapsen kanssa tekemisissä olevan aikuisen (olevien aikuisten) roolit ja työtehtävät;
- ♦ kerrotaan aina totuus;
- ♦ kuunnellaan lasta;
- ♦ puhutaan selkeää kieltä ja vältetään vaikeita sanoja (otetaan huomioon kielierot);
- ♦ puhutaan ja käyttäytyään lapsen ikää ja kehitystasoa vastaavalla tavalla;
- ♦ pyritään saamaan lapsi tuntemaan olonsa mukavaksi;
- ♦ mukautetaan käyttäytymistavat tilannetta vastaaviksi (esim. katsekontaktin ylläpito, samalla tasolla oleminen).

Perustietoja lasten kanssa toimimisesta on rajavartijan käsikirjassa¹¹, jossa todetaan seuraavaa:

”Rajavartijoiden on kiinnitettävä erityistä huomiota alaikäisiin riippumatta siitä, matkustavatko nämä aikuisen seurassa vai yksin.

Kun kyseessä on aikuisen seurassa matkustava alaikäinen, rajavartijan on tarkastettava, onko aikuinen alaikäisen huoltaja, erityisesti silloin, kun alaikäinen on vain yhden aikuisen seurassa ja kun on vakavaa syytä epäillä, että alaikäinen on viety luvattomasti lailliselta huoltajaltaan. Jos tällaista on syytä epäillä, rajavartijan on suoritettava kaikki tarvittavat tutkimukset lapsikaappauksen tai alaikäisen laittoman maastaviennin estämiseksi.

Kun kyseessä on yksin matkustava alaikäinen, rajavartijoiden on matkustusasiakirjat ja muut asiaankuuluvat asiakirjat perusteellisesti tarkastamalla varmistettava, ettei alaikäinen poistu alueelta vastoin huoltajansa (huoltajiensa) tahtoa.”

¹¹ Komission suositus rajoilla suoritettavia henkilötarkastuksia varten laaditusta, jäsenvaltioiden toimivaltaisten viranomaisten käyttöön tarkoitettua yhteisestä rajavartijan käsikirjasta, K(2005) 5185 lopull. Bryssel, 6.11.2006.

Jos on syytä epäillä jotain edellä mainituista rajavartijan käsikirjassa esitetyistä seikoista, rajavartijoiden on hyödynnettävä luetteloa kansallisista yhteyspisteistä, joiden kanssa konsultoidaan alaikäisiä koskevilla asioissa.

Vaikka rajavartijan käsikirjassa korostetaan selvästi, että huoltajuus on se kriteeri, jota käyttämällä tehdään ero aikuisen seurassa matkustavien ja yksin matkustavien lasten välillä, rajavartijoiden olisi kiinnitettävä erityistä huomiota kaikkiin matkustaviin lapsiin riippumatta siitä, ovatko he huoltajan kanssa olevia, ilman huoltajaa olevia vai perheestään eroon joutuneita lapsia.

Rajavartijan käsikirjassa ja Schengenin rajasäännöstössä annettujen tietojen lisäksi tämän käsikirjan seuraavissa luvuissa tarjotaan rajavartijoille yksityiskohtaisia ja erityisiä toimintatapoja, joita he voivat noudattaa toimiessaan lasten kanssa ja joiden avulla he voivat tunnistaa lasten salakuljetuksen ja lapsikaupan uhreja.

Suosituksot voivat vaihdella asianomaisen kansallisen lainsäädännön mukaan. Yhteistä niille on kuitenkin, että jokaisen lapsen olisi saatava erityiskohtelua ja rajavartijoiden on tunnettava seuraavassa esitetyt, riskiryhmiin kuuluvia lapsia koskevat indikaattorit.

Suosituksot eivät kuitenkaan ole tyhjentyviä. Rajavartijoiden olisi tunnettava erilaiset toimintatavat ja tiedettävä, että toimintatapoja mukautetaan lainvalvonnan toimia vastaavasti. Tärkeintä on tietää, että vaikka lasta on saatettu valmistella rajavartijoiden kohtaamiseen, hänen kehonkielensä pystytään stressitilanteissa vain harvoin tukahduttamaan.

2.3 Lapsen luona pysyminen viranomaistiloissa

Rajavartijat ovat vastuussa jokaisesta lapsesta sen ajan, jonka lapsi viettää viranomaistiloissa. Tältä osin on tärkeää pitää mielessä, että rajavartijoiden on huolehdittava riskiryhmiin kuuluvasta lapsesta, kunnes koulutettu henkilö, lastensuojeluviranomaisen tai lastensuojelusta vastaavan muun viranomaisen työntekijä saapuu ja ottaa vastuun.

Yleiset (lapsen iän ja kehitystason mukaan mukautettavat) suositukset ensimmäisen ja/tai toisen linjan tarkastuksille.

- Tilanteeseen ja lapsen mukautuminen – käytetään kyniä ja paperia piirtämiseen, istutaan yhdessä lattialla vapautuneen tunnelman luomiseksi.
- Pyritään vuorovaikutukseen avointen kysymysten avulla (lapsen olisi voitava vastata haluamallaan tavalla, ja olisi vältettävä kysymyksiä, joihin voi vastata ainoastaan ”kyllä” tai ”ei”). Mahdollisuuksien mukaan olisi vältettävä myös valmiiden vastausten ehdottamista ja annettava lapsen puhua vapaasti ja kiireettömästi. Kysytään lapselta, tuntee ko hän olonsa mukavaksi, onko hän janoinen tai nälkäinen, onko hänellä kylmä tai liian lämmin, pitääkö hänen käydä vessassa tai haluaako tai tarvitseeko hän jotain muuta, mitä voit antaa hänelle. Voi olla, että lapsi haluaa äitinsä tai isänsä luo. Ei pidä antaa lupauksia, joita ei voi pitää, koska silloin menetetään lapsen luottamus.
- Kysytään lapselta, tarvitseeko hän terveyspalveluja tai muuta erityishoitoa (lapsen iästä riippuen voi esimerkiksi kysyä, onko hänellä kipuja). Myös lapsen seurassa olevalta henkilöltä voidaan kysyä, tarvitseeko lapsi terveyspalveluja tai muuta erityishoitoa. On otettava huomioon, että lapsen seurassa oleva henkilö voi käyttää tätä kysymystä omaksi edukseen.
- Etsitään merkkejä vammasta tai näkyvästä sairaudesta ja kiinnitetään erityistä huomiota mahdollisen kaltoinkohtelun

indikaattoreihin (kuten monet eri paranemisvaiheissa olevat vammat, kasvojen vammat hyvin pienillä lapsilla, hiuksettomat alueet lapsen päässä jne.).

- ♦ Annetaan (toisen linjan tarkastusten aikana) lapselle tietoja odotettavissa olevista toimenpiteistä tavalla, jonka hän pystyy ymmärtämään.

3. Huoltajan kanssa olevat ja perheestään erillään olevat lapset

3.1 Ensimmäisen linjan tarkastuksiin saapuminen

3.1.1 Tilanne ennen tarkastuksia: onko jotain epätavallista havaittavissa?

Lapsi voi olla äidin, isän tai laillisen holhoojan kanssa (huoltajan kanssa oleva lapsi) tai kolmannen henkilön kanssa, joka voi olla perheenjäsen, esimerkiksi eno, setä tai isovanhempi (perheestään erillään oleva lapsi). Ihmiset toimivat luontevammin, kun he eivät huomaa, että heitä tarkkaillaan. Lasten ja heidän seurassaan olevan yhden tai useamman henkilön käyttäytymisen seuraaminen matkalla rajatarkastukseen tai tarkastusjonossa voi siis olla varsin hyödyllistä. Siviiliasuisten virkailijoiden käyttöä kannattaa isommilla lentokentillä aina harkita.

Rajavartijoiden olisi huolehdittava siitä, etteivät he anna oletusten tai ennakkoluulojen häiritä ihmisten tarkkailua. Tarkkailtaessa lapsia ja heidän seurassaan olevia henkilöitä on vältettävä syrjintää oletetun kulttuurisen, uskonnollisen, kansallisen tai etnisen taustan, sukupuolen tai muiden tekijöiden perusteella. Erityistä huomiota olisi kuitenkin kiinnitettävä lapsiin, jotka tulevat maista/alueilta, joilta tulee runsaasti turvapaikanhakijoita.

Tärkeä osa jokaista arviointia perustuu ensivaikutelmaan, vaikka kokeneet rajavartijat voivatkin pitää ensivaikutelmaa liian intuitiivisena. Virkamiesten tulisi kiinnittää erityistä huomiota kaikkiin epätavallisiin tilanteisiin, joiden tulisi johtaa muihin toisen linjan toimenpiteisiin (muun muassa lapsen ja aikuisen välisen sukulaisuuden tarkastaminen, muiden asiaankuuluvien asiakirjojen perusteellinen tarkastus jne.).

Kokeneet rajavartijat, jotka ovat tottuneet näkemään lapsia rajalla, voivat hyödyntää tietämystään ottamalla huomioon lap-

sen todennäköiseen ikään ja kehitystasoon liittyvät seuraavassa esitetyt seikat.

Vaikutelma lapsesta

- Ujo, liioitteleva, sulkeutunut tai pelästynyt.
- Sulkeutunut kehon kieli, yritykset vaikuttaa mahdollisimman pieneltä.
- Ei katsekontaktia, katse luotuna lattiaan.
- Vaikuttaa olevan erillään muista ryhmän jäsenistä.
- Vaatetus: ovatko vaatteet aivan uudet? Sopivatko ne lapselle vai näyttävätkö ne lainatuilta? Vastaako vaatetus odotuksia ja onko se tilanteeseen sopiva?
- Lapsi pyrkii katsekontaktiin henkilön kanssa, joka jättää hänet huomiotta.
- Piirteiden samankaltaisuus aikuis(t)en kanssa, (jos kyseinen aikuinen on toinen vanhemmista); tässä on otettava asianmukaisesti huomioon syrjimättömyyden periaate ja sen objektiivinen soveltaminen profiloinnin yhteydessä.
- Lapsen ja vanhemman (vanhempien) / lapsen seurassa olevan aikuisen (olevien aikuisten) välisen vuorovaikutuksen perusteellinen tarkastelu.
- Onko lapsi rento / tuntee ko hän olonsa mukavaksi aikuis(t)en seurassa?
- Pystyykö lapsi puhumaan vapaasti?
- Huomaako lapsesta, että hän pelkää aikuisia (aikuisia)?

Erityistä huomiota on kiinnitettävä tapauksiin, joissa lapsen seurassa on vain yksi aikuinen tai lapsi on maasta, josta tulee turvapaikanhakijoita tai maasta, jossa on käynnissä konflikti tai jossa tiedetään tapahtuvan vakavia ihmisoikeusloukkauksia.

Nukkuville vauvoille on saatettu antaa rauhoittavaa lääkettä rajatarkastuksen läpi pääsemiseksi. Tätä tapahtuu kuitenkin vain harvoin. Epäilysten olisi herättävä, jos lapsi on vielä jonkin ajan kuluttuakin (esimerkiksi toisen linjan tarkastuksessa) sikeässä

unessa ja etenkin, jos lapsen seurassa oleva aikuinen vaikuttaa hermostuneelta.

Samaa menetelmää saatetaan käyttää hyvin pienillä lapsilla, jotka osaavat puhua ja voivat aiheuttaa riskin seurassaan olevalle henkilölle. Heitä voidaan pitää liian pieninä omaksumaan annettuja ohjeita siitä, mitä he saavat sanoa ja mitä eivät.

3.1.2 Ensimmäisen linjan tarkastuksessa

Rajavartijoiden olisi tarkastuslinjastolla kiinnitettävä huomiota seuraaviin ulkonäköön liittyviin indikaattoreihin:

Alle kouluikäiset lapset (yleensä alle 6-vuotiaat)

- ♦ Onko havaitsemassasi tilanteessa jotain epätavallista?
- ♦ Vastaako lapsen käyttäytyminen matkan pituutta?
- ♦ Onko lapsi rauhallinen, poissaoleva, hämmentynyt, pelästynyt tai järkyttynyt?
- ♦ Tunteeko lapsi olonsa mukavaksi hänen seurassaan olevan henkilön läsnä ollessa? Jos lapsi pelkää passintarkastusmuodollisuuksia, pysytteleekö hän tiiviisti lähellä hänen seurassaan olevaa henkilöä?
- ♦ Katsooko lapsi jotakuta toista matkustajaa, joka yrittää olla piittaamatta hänestä? (Tässä tapauksessa toinen matkustaja olisi tarkastettava perusteellisemmin, koska hän voi olla niin sanottu saattaja.)

Kouluikäiset lapset (yleensä yli 6-vuotiaat)

- ♦ Onko havaitsemassasi tilanteessa jotain epätavallista?
- ♦ Onko lapsi peloissaan tai levoton?
- ♦ Onko lapsi poissaoleva/varautunut/mutiseva tai sekava?
- ♦ Onko lapsi kohtuuttoman alistuva?
- ♦ Katsooko lapsi jotakuta toista matkustajaa, joka yrittää olla piittaamatta hänestä? (Tässä tapauksessa toinen matkus-

taja olisi tarkastettava perusteellisemmin, koska hän voi olla niin sanottu saattaja.)

- Näyttääkö lapsi siltä, että hänelle on voitu antaa rauhoittavaa lääkettä?

Lapsen seurassa oleva aikuinen (olevat aikuiset)

- Jos kyseessä on lapsen isä tai äiti, miten paljon hän muistuttaa lasta? Onko hänen ruumiinrakenteensa samankaltainen kuin lapsen? Onko vanhemman ja lapsen käyttäytymisessä tai liikehdinnässä samankaltaisuuksia tai onko heillä samoja maneereja?
- Vaikuttaako aikuinen huolestuneelta, levottomalta tai hermostuneelta?
- Vaikuttaako lapsen ja hänen seurassaan olevan aikuisen välinen dynamiikka olevan heidän kulttuuritaustansa mukainen?

Rajavartijat voivat myös muodollisuuksista piittaamatta esittää yksinkertaisia kysymyksiä lapselle. He voivat esimerkiksi kysyä hänen nimeään tai ikäänsä tai muita henkilötietoja. Kysymysten on tietysti oltava tahdikkaita ja lapsen iän sekä kehitystason mukaisia. Annettuja vastauksia voidaan kuitenkin verrata matkustusasiakirjoissa oleviin henkilötietoihin.

Aikuiselle voi esittää esimerkiksi seuraavia kysymyksiä, joiden tuloksena voi olla viitteitä ihmiskaupasta.

- Oletteko lapsen vanhemmat / holhooja / laillinen edustaja?
- Jos ette ole, missä he ovat ja keitä te olette?
- Milloin lapsi on viimeksi nähnyt vanhempansa?
- Onko lapsella mukanaan asiakirjoja, kuten henkilötodistusta tai passia?
- Mikä on lapsen määränpää ja matkan tarkoitus?
- Kuka on järjestänyt matkan?
- Kuka on maksanut matkan?
- Onko teillä lapsestanne otettuja kuvia? (Yleensä vanhemmilla on lastensa kuvia matkapuhelimessa tai lompakossa.)

3.1.3 Asiakirjatarkastukset

Rajavartijan tulisi tarkastaa lapsen ja aikuisen välinen sukulaisuus. Asiakirjatarkastusten aikana on tärkeää keskustella matkustajien kanssa jatkuvasti ja tarkkailla samalla heidän käyttäytymistään (edellä esitettiin joitakin tätä koskevia suosituksia) ja erityisesti lapsen reaktioita (rajatarkastuksen työpiste tulisi suunnitella siten, että lapset pystyy poikkeuksetta näkemään selvästi; esim. yksinkertaisen peilin avulla voi saada selville, onko näkymäalueen ulkopuolella lapsi).

Vakiotarkastusten lisäksi on kiinnitettävä huomiota seuraaviin seikkoihin.

- Lasten lukumäärä ja asiakirjojen (passit, viisumit jne.) lukumäärä. Täysin uudet matkustusasiakirjat tulisi tarkastaa perusteellisemmin varsinkin, jos ne ovat maista, joissa ne on voitu hankkia petoksella tai lahjonnalla (käytettävissä olevan riskianalyysin perusteella).
- Muut asiaankuuluvat asiakirjat ja lentoliput (matkareitti), lyhyet kysymykset matkan syystä (ensimmäisten lausuntojen ja esitettyjen muiden asiakirjojen välisen yhdenmukaisuuden tarkastaminen). Lasten kanssa matkustaessaan lasten seurassa olevat aidot vanhemmat valitsevat yleensä suorimman mahdollisen reitin.
- Lapsen ja hänen kanssaan matkustavan henkilön välisen oikeudellisen suhteen tarkastaminen.
- Monilapsiset perheet: aikuis(t)en syntymäaika ja ikä olisi tarkastettava mahdollisten epäjohdonmukaisuuksien havaitsemiseksi.
- Lasten kansallisuus: esimerkiksi, jos lapsella on Euroopan unionin passi, hän puhuu todennäköisesti tai ainakin ymmärtää yhtä tai useampaa Euroopan unionin kieltä.
- Kansalliseen Schengenin tietojärjestelmään ja poliisin tietokantoihin tehtävät järjestelmälliset kyselyt, jos lapset, joilla on Euroopan unionin kansalaisuus, eivät matkusta molempien

vanhempien kanssa (kolmansien maiden kansalaisille tämä asetetaan jo vaatimukseksi Schengenin rajasäännöstössä).

Jos on merkkejä siitä, että lapsi voi kuulua riskiryhmiin, rajavartijoiden tulisi toteuttaa toisen linjan tarkastus.

3.2 Toisen linjan tarkastus

Jos mahdollista, toisen linjan tarkastuksen toteuttavan virkailijan tulisi olla eri kuin ensimmäisen linjan tarkastuksessa. Hänen on tunnettava salakuljettajien ja ihmiskauppioiden käyttämät toimintatavat sekä niihin liittyvät viimeaikaiset varoitukset.

Kaikki aiemmat toimet tulisi arvioida ja tarkastukset tulee tarvittaessa tehdä uudelleen. Jäljempänä kuvaus lisätoimenpiteistä.

Schengenin rajasäännöstön mukaan lapsen ja hänen seurassaan olevan henkilön on saatava kirjalliset tiedot tällaisen tarkastuksen tavoitteesta (ja siinä käytettävistä toimintatavoista). Tarkastus olisi suoritettava vakiomenettelyllä ja satunnaismenettelyllä. Näiden tietojen tulisi olla saatavilla kaikilla Euroopan unionin virallisilla kielillä ja kyseiseen jäsenvaltioon rajoittuvan maan kielellä (rajoittuvien maiden kielillä). Tietojen antamiseen on käytettävä kieltä, jota henkilöt ymmärtävät tai jota heidän voidaan kohtuudella odottaa ymmärtävän tai tiedot on ilmoitettava jollain muulla ymmärrettävällä tavalla kuten tarvittaessa käyttämällä tulkkeja.

Toisen linjan tarkastuksen aikana on kiinnitettävä erityistä huomiota lapsen ja hänen seurassaan olevan matkustajan reaktioihin.

3.2.1 Matka

(Riskianalyysin perusteella) poikkeavien lentojen tarkastuksessa tulisi aina käyttää APIS-järjestelmää (Advance Passenger Information System) ennen lentokoneen laskeutumista.

On selvítettävä, matkustaako samalla lentovarauksella muita matkustajia, jotka voivat saattaa lapset alttiiksi vakaville rikoksille. Tätä varten on johdonmukaisesti tutkittava matkan eri osat ja tietyissä tapauksissa tarkastettava matkustajaluettelo ja matkustajarekisteri (PNR), jos se sallitaan sovellettavassa kansallisessa lainsäädännössä. Laittoman maahantulon järjestäjä/saattaja voi löytyä muiden matkustajien joukosta ja hänet voidaan ottaa kiinni, ennen kuin hän poistuu lentokentältä. Avoimia lähteitä, kuten <https://www.checkmytrip.com>, voidaan käyttää, jos kansallinen lainsäädäntö kieltää lentoliikenteen harjoittajien matkustajarekisterijärjestelmän käytön.

Myös lentoyhtiön henkilöstö voi olla hyödyllinen tietolähde. Lentokoneen miehistöllä on usein ollut monta tuntia aikaa tarkkailla matkustajia lennon aikana. He ovat voineet havaita jotain epätavallista (esim. monen penkkirivin päässä toisistaan istuvan aikuisen ja lapsen välistä vuorovaikutusta tai ryhmän, jossa lapset ja heidän seurassaan oleva aikuinen eivät selvästikään tunne toisiaan hyvin, lasten uudet ja huomiota herättävät vaatteet, lapset oudoksuvat vaatteitaan tai vaatteissa on edelleen kiinni hintalappuja ja muita etikettejä jne.).

3.2.2 Asiakirjat ja matkatavarat

Matkustus- ja muut asiaankuuluvat asiakirjat tarkastetaan perusteellisesti. Voidaan myös ottaa yhteyttä matkustusasiakirjat antaneen maan konsuliviranomaiseen. Konsuliviranomaisiin ei tulisi ottaa yhteyttä sellaisen lapsen tapauksessa, joka tulee maasta, josta tulee turvapaikanhakijoita tai maasta, jossa on

käynnissä konflikti tai jossa tiedetään tapahtuvan vakavia ihmisoikeusloukkauksia ja/tai jos lapsi todetaan mahdolliseksi turvapaikanhakijaksi. Yhteyden ottaminen voisi saattaa lapsen ja hänen perheensä alttiiksi uusille riskeille. Erityistä huomiota tulisi kiinnittää viisumien peräkkäisiin sarjanumeroihin, varsinkin jos matkustajilla, jotka eivät matkusta yhdessä, on peräkkäiset numerot.

I-24/7-tietokantoja (Interpolin tietokantoja) tulisi käyttää kansallisen lainsäädännön mukaisesti, jollei näin ole tehty jo ensimmäisen linjan tarkastuksissa.

Jos lasten mukana ei ole omia matkatavaroita, aikuisella tulisi olla matkatavaroissaan lapselle kuuluvia vaatteita, pelejä tai leluja. Lapsen seurassa olevan aikuisen olisi pystyttävä pyynnöstä luettelemaan muutamia lapselle kuuluvia tavaroita.

3.2.3 Vuorovaikutus lapsen kanssa toisen linjan tarkastuksessa

Kun rajavartija puhuu lapsen kanssa toisen linjan tarkastuksessa, hänen tulisi harkita lapsen viemistä (hienovaraisesti) hetkeksi erilleen tämän seurassa olevasta aikuisesta. Jos lapsi vaikuttaa kuuluvan riskiryhmiin, on todennäköisempää, että hän kertoo tilanteesta silloin, kun mahdollisesti hyväksikäyttöön syyllistynyt aikuinen ei ole läsnä. Lapselle on koko ajan kerrottava, mitä on tekeillä.

Lisäksi toisen rajavartijan tulisi vahvistaa tietojen hatarus tai epäjohtonmukaisuus siten, että hän esittää samat kysymykset aikuiselle erikseen ja epävirallisesti sekä vertaa sen jälkeen lapsen ja hänen seurassaan olevan aikuisen antamia vastauksia.

On aina suositeltavaa, että läsnä on kaksi rajavartijaa, mahdollisuksien mukaan mies ja nainen, ja että pyritään luomaan mah-

dollisimman vapautunut ja suopea tunnelma. Lapsi, joka tuntee olonsa turvalliseksi ja suhteellisen rentoutuneeksi, pystyy todennäköisesti helpommin kertomaan asioista. Vaikka ristiriitaisuudet voivat toisaalta olla merkinä riskeistä, on vältettävä yhteenottoja. On muistettava, että niin lapset kuin aikuiset voivat kaikesta huolimatta kokea tilanteen muodolliseksi ja stressaavaksi (heillä voi esimerkiksi olla aiempia huonoja kokemuksia poliisista ja/tai turvallisuusviranomaisista).

Kun läsnä on kaksi rajavartijaa, vältetään mahdollisilta pelottelua (tai muuta sopimatonta käytöstä) koskevilta, myöhemmin esitettäviltä syytöksiltä. Jollei havaita merkkejä riskeistä, ei lasta saisi pitää kohtuuttoman pitkään erossa tämän seurassa olevasta aikuisesta.

Lapsille puhuminen ilman virallista haastattelua on aina mahdollista. Virallisia haastatteluja tulisi tehdä vain ehdottoman välttämättömissä tapauksissa ja sovellettavan lainsäädännön mukaisesti (ks. 2.3 kohta). Keskustelu lapsen kanssa tulisi toteuttaa ilman tarpeetonta viivästystä, tarkoitukseen erikseen suunnitelluissa tai muunnelluissa tiloissa ja mieluiten yhdessä tällaisiin tehtäviin koulutettujen ammattilaisten kanssa. Haastattelijoiden olisi mahdollisuuksien mukaan oltava samaa sukupuolta lapsen kanssa. Jos lapsi ei ymmärrä kieltä, tulisi käyttää tulkkeja keskustelun tarkoituksenmukaisuuden varmistamiseksi. Haastattelujen lukumäärä tulisi pitää mahdollisimman vähäisenä ja kesto mahdollisimman lyhyenä. Jos mahdollista, haastattelun suorittajaa ei pitäisi vaihtaa.

On suositeltavaa, että kunkin vuorovaikutustilanteen tarkoitus selitetään ja haastattelulle asetetaan perussäännöt seuraavaan tapaan: "Jollet tiedä vastausta, sinun ei tarvitse arvailla. Ei ole oikeita tai vääriä vastauksia, ja voit sanoa suoraan, jollet tiedä vastausta." "Sinä tiedät minua paremmin, mitä on tapahtunut." "Ei haittaa, vaikka sanot, ettet halua vastata." "Voit korjata, jos

sanon jotain väärin, tai voit olla eri mieltä.” ”Kysymyksen toistaminen ei tarkoita, että olet vastannut väärin ensimmäisellä kerralla.” ”Jos kysymys on liian vaikea, voimme jättää sen väliin ja ottaa esille myöhemmin.” ”Sinun tarvitsee kertoa vain totuus.”

Haastattelun aikana lasten seurassa voi yleensä olla aikuinen. Tietyissä olosuhteissa aikuinen voi olla lapsen valitsema. Aikuisen valintaa koskevaa lapsen pyyntö olisi kuitenkin evättävä, jos epäillään, että kyseessä oleva aikuinen on laittoman maahan-tulon järjestäjä. Jos epäillään lapsen liittyvää rikosta, rajavartioiden on varmistettava alusta alkaen, että kaikki lapsiuhrin tai lapsitodistajan haastattelut toteutetaan sovellettavan kansallisen lainsäädännön mukaisesti ja niitä voidaan käyttää todisteena (syyttäjältä tai tuomarilta voidaan tarvita ennakkolupa tai haastattelu on toteutettava oikeudellisen neuvonantajan ja/tai lastensuojeluviranomaisten läsnä ollessa jne.). Muussa tapauksessa rajavartijat voivat puhua lapsen kanssa vain epävirallisesti.

Seuraavassa on lasten kanssa kommunikointia koskevia ohjeita, joissa otetaan huomioon heidän todennäköinen ikänsä ja kehitystasonsa:

- tarkkaile merkkejä ahdistuksesta, esimerkiksi kasvojen ilmeitä, eleitä tai kehon kieltä;
- älä odota, että lapsi kertoo asioista heti äläkä pakota lasta siihen;
- puhu lapselle ystävällisesti ja suotuisassa ympäristössä; ole avoin, selkeä ja rehellinen ja jos mahdollista, käytä lapsen omaa kieltä (kieltä äidinkielenään puhuvan henkilön tukemana);
- käytä lapsen ikää ja kehitystasoa vastaavaa kieltä sekä selkeitä ja helppoja ilmaisuja;
- selitä lapselle aina, mitä on meneillään ja miksi hänen asioitaan tutkitaan;
- anna lapselle tietoa hänen asemastaan, oikeuksistaan ja suo-jelutoimenpiteistä;

- ♦ vakuuta lapselle, että tavoitteenasi on lapsen hyvinvointi, turvallisuus ja suojelu;
- ♦ esitä avoimia ja konkreettisia kysymyksiä (mitä, missä, milloin, miten, kuka, miksi);
- ♦ anna lapselle tauko veden juomista, vessassa käyntiä tai vain lepoa varten ja vastaa mahdollisuuksien mukaan hänen erityistarpeisiinsa tai konkreettisiin pyyntöihin;
- ♦ vältä oletusten tekemistä siitä, mitä lapsi ajattelee;
- ♦ tarkista, onko lapsi ymmärtänyt kaiken kertomasi ja pyydä häntä selittämään, mitä hän on ymmärtänyt;
- ♦ kysy lapselta, onko hänellä kysymyksiä, ja vastaa niihin.

Seuraavien seikkojen avulla voidaan selvittää, tunteeo lapsi todella sen maan olot, jonka lapsen seurassa oleva aikuinen mainitsee heidän kotimaakseen:

- ♦ heidän kotimaansa nuorison suosimat tv-ohjelmat, piirrettyt filmit ja musiikit (tietoja niistä voi hakea internetistä);
- ♦ perustietämys heidän asuinalueestaan (tätä voidaan selvittää Google Earth Street View -sovelluksen avulla);
- ♦ tiedot lapsen koulusta, urheilulajeista ja kodin sisustuksesta.

Lapsen vastauksia voidaan milloin tahansa verrata hänen seurassaan olevan aikuisen tai samaan ryhmään kuuluvien muiden lasten antamiin vastauksiin.

3.3 Kauttakulkualueet ja porttitarkastukset

Useimpia tämän luvun muissa osissa esitettyjä perusteita voidaan soveltaa myös kauttakulkualueella tehtäviin tarkastuksiin ja porttitarkastuksiin ottaen huomioon, että näissä tapauksissa valvontaa suorittava ryhmä (esimerkiksi rajavartijat siviilivaateissa) voi paremmin tarkkailla matkustajien käyttäytymistä.

Vilkkailla kauttakulkualueilla asiakirjoja, maihinnousukortteja ja matkalippuja voidaan helposti vaihtaa tai korvata. Huoltajan kanssa tulleet lapset voidaan hylätä nopeasti. Ruuhkaisilla lentokentillä videovalvontajärjestelmien avulla tehtävät turvatarkastukset ja valvonta voivat olla korvaamattomia tämän toimintatavan osoittamisessa todeksi.

3.4 Lopulliset päätökset ja jatkotoimenpiteet

Kaikissa päätöksissä on otettava ensisijaisesti huomioon lapsen etu ja noudatettava palauttamiskiellon periaatetta.

Lapsen saa pidättää vain erittäin poikkeuksellisissa tapauksissa. Pidättämisessä tulee aina noudattaa asianomaisen maan lakia ja siihen on turvauduttava vasta viimeisenä ja mahdollisimman lyhytaikaisena keinona. YK:n lapsen oikeuksien komitea on vahvistanut, että pidätystä ei voi perustella lapsen siirtolaisaseman perusteella.¹² Jos on missä vaiheessa tahansa ja olosuhteista riippuen perusteltua epäillä, että lapsi voi olla vaarassa tai kuu-lua riskiryhmiin ja että hänet on voitu siirtää ihmiskauppatar-koituksessa tai hän on muulla tavoin suojelun tarpeessa edellä esitettyjen indikaattorien/merkkien perusteella, ohjausjärjes-telmää ja alustavaa tutkintaa on sovellettava välittömästi kansallisen lainsäädännön mukaisesti ennen lopullisen päätöksen tekemistä. Alaan erikoistuneita lastensuojelutyöntekijöitä tulisi pyytää mukaan päätettäessä jatkotoimenpiteistä tai alustavasta sijoittamisesta. Rajavartijoilla tulisi olla heidän yhteystietonsa helposti saatavilla.

¹² YK:n lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti nro 6 (2005) ilman huoltajaa olevien ja perheestään eroon joutuneiden lasten kohtelusta kotimaansa ulkopuolella, 61 kohta.

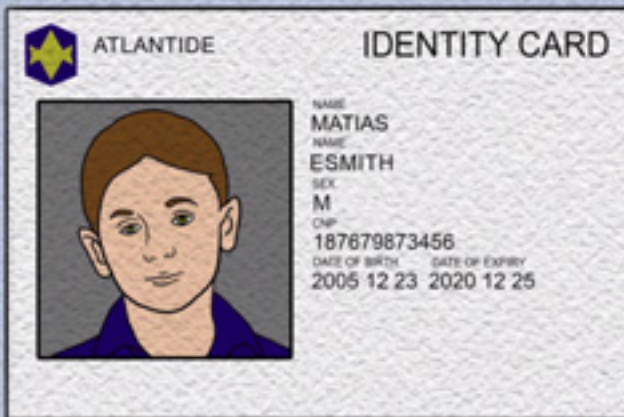
Yleisenä sääntönä rajoilla on, että lapsia ei saisi erottaa isästään tai äidistään (tai lapsen seurassa olevasta sukulaisesta), jolle ole perusteltua epäillä, että lapsi on alttiina riskeille heidän seurassaan. Lastensuojeluvirastot pystyvät parhaiten varmistamaan tämän näkökohdan kaikilta osin ja ottamaan vastuun tapauksesta.

On hyvä muistaa myös seuraavat seikat:

- Pyri varmistamaan, että lastensuojelun ja/tai kansallisen ohjausjärjestelmän toimenpiteiden aloittamisen ja lapsen tosiasiallisen luovuttamisen välinen aika on mahdollisimman lyhyt. Varmista tämän tavoitteen saavuttamiseksi, että yhteydenottopiste lastensuojeluun tai kansalliseen ohjausjärjestelmään (yhteyshenkilö(t) ja numero(t)) on määritelty ja tiedossa.
- Jos mahdollista, järjestä lastensuojelua ja/tai ohjausjärjestelmää koskeva koordinoitukokous, jossa käsitellään keinoja niiden tilanteiden ratkaisemiseksi, joissa lapset saapuvat myöhään illalla, aikaisin aamulla tai lomien tai viikonloppujen aikana.
- Varmista, että lasten saatavilla on peruspalveluja (ruokaa, vettä, wc, terveyspalveluja jne.) ja mahdollisuuksien mukaan viihdykkeitä odotusaikaa varten.
- Kerro lapsille, mitä on meneillään ja mitä tapahtuu seuraavaksi.

Rajavartijoiden tulisi tietää menettelyt, joita lentoliikenteen harjoittajat käyttävät huoltajan kanssa olevien ja perheestään eroon joutuneiden lasten tapauksessa.

4. Ilman huoltajaa olevat lapset

4.1 Ensimmäisen linjan tarkastuksiin saapuminen

4.1.1 Tilanne ennen tarkastuksia: onko jotain epätavallista havaittavissa?

Ilman huoltajaa olevien lasten käyttäytymisen tarkkailussa on mahdollisesti otettava huomioon **muuttajat, jotka vastaavat huoltajan kanssa olevien ja perheestään eroon joutuneiden lasten käyttäytymismallien tapauksessa käytettäviä muuttajia**. Voi olla hyödyllistä tarkkailla ihmisten käyttäytymistä silloin, kun he eivät tiedä, että heitä tarkkaillaan. Siviiliasuisten virkamiesten käyttöä kannattaa isommilla lentokentillä aina harkita.

Rajavartijoiden ei pitäisi antaa otaksumien tai ennakkoluulojen häiritä ihmisten tarkkailua. Tarkkaillaessa lapsia on vältettävä syrjintää kulttuurisen, uskonnollisen tai etnisen taustan, sukupuolen, kansallisuuden tai muiden tekijöiden perusteella.

Tärkeä osa jokaista arviointia perustuu ensivaikutelmaan, vaikka kokeneet rajavartijat voivatkin pitää ensivaikutelmaa liian intuitiivisena. Virkamiesten tulisi kiinnittää erityistä huomiota kaikkiin poikkeamiin, joiden tulisi johtaa muihin toisen linjan toimenpiteisiin (joita ovat matkustusasiakirjojen ja muiden asiaankuuluvien asiakirjojen perusteellinen tarkastus, hienovarainen tarkkailu, lasta vastassa olevan henkilön ja lapsen välisen sukulaisuuden ja dynamiikan tutkiminen jne.).

Kokeneet rajavartijat, jotka ovat tottuneet näkemään rajan ylittäviä lapsia, voivat hyödyntää tietämystään ottamalla huomioon lapsen ikään ja kehitystasoon liittyvät seuraavassa esitetyt seikat.

4.1.2 Ensimmäisen linjan tarkastuksessa

Rajavartijat voivat tarkastuslinjastolla kiinnittää huomiota seuraaviin ulkonäköön liittyviin indikaattoreihin:

- Onko havaitsemassasi tilanteessa jotain epätavallista?
- Vastaako lapsen käyttäytyminen sen lennon pituutta, jolta hän on juuri poistunut?
- Onko lapsi rauhallinen, poissaoleva, varautunut, sekava, pelästynyt tai järkyttynyt?
- Katsooko lapsi jotakuta toista matkustajaa? (Tässä tapauksessa toinen matkustaja olisi tarkastettava perusteellisemmin, koska hän voi olla niin sanottu saattaja.)

4.1.3 Asiakirjatarkastukset

Kielimuuri on eittämättä ongelma, mutta lapsen kanssa voidaan vaihtaa joitakin sanoja ystävälliseen sävyyn ottaen asianmukaisesti huomioon lapsen iän ja kehitystason. Lapselta voidaan kysyä esimerkiksi, kuka on saapumisalueella turva-alueen ulkopuolella odottava henkilö, matkustaako lapsi usein, missä lapsen vanhemmat ovat ja kuka vei hänet lentokentälle hänen kotimaassaan.

Tavanomaisten tarkastusten lisäksi on kiinnitettävä huomiota seuraaviin seikkoihin.

- Esitetyt asiakirjat (passit, viisumit, muut asiaankuuluvat asiakirjat jne.). Täysin uudet matkustusasiakirjat olisi tarkastettava perusteellisemmin varsinkin, jos ne ovat maista, joissa ne on voitu hankkia petoksella tai lahjonnalla (käytettävissä olevan riskianalyysin perusteella).
- Jotkut konsulaatit (esim. Yhdistyneen kuningaskunnan konsulaatit) antavat lapsille viisumeja, joiden huomautusosaan merkitään lapsen seurassa olevan henkilön nimi; lapsen passissa voi olla vanhoja viisumeja, joissa on saapumisalueen ulkopuolella häntä vastassa olevan henkilön nimi.

- Muiden asiaankuuluvien asiakirjojen ja lentolippujen (matkareitin) tutkiminen ja lyhyet kysymykset matkan syystä.
- Schengenin rajasäännöstön mukaisten kyselyjen tekeminen kansalliseen Schengenin tietojärjestelmään ja poliisin tietokantoihin (kolmansien maiden kansalaisten osalta tämä asetetaan jo vaatimukseksi Schengenin rajasäännöstössä) ja mahdollisuuksien mukaan paikalliset kyselyt, joissa hyödynnetään lapsikaappauksia koskevaa hälytysjärjestelmää.

On erittäin suositeltavaa pyytää toisen linjan tarkastuksen virkamiehiä ottamaan selville ja haastattelemaan lyhyesti lasta vastassa olevaa henkilöä (ks. 4.2.1 kohta).

Jos on merkkejä siitä, että lapsi voi kuulua riskiryhmiin, rajavartijoiden tulisi toteuttaa toisen linjan tarkastukset.

4.2 Toisen linjan tarkastus

Jos mahdollista, toisen linjan tarkastuksen toteuttavan virkailijan tulisi olla eri kuin ensimmäisen linjan tarkastuksessa. Hänen on tunnettava salakuljettajien ja ihmiskauppiaiden käyttämät toimintatavat sekä niihin liittyvät viimeaikaiset varoitukset.

Kaikki aiemmin mainitut toimet olisi tutkittava, ja tarkastukset olisi tarvittaessa tehtävä uudelleen.

Asiakirjojen ja matkalippujen tarkastukset, matkan eri osuuksien yksityiskohtainen tutkiminen, kauttakulkualueita koskevat huomautukset ja vuorovaikutukseen lasten kanssa suositeltavat menettelyt ovat pääosin samoja kuin ilman huoltajaa olevien ja perheestään eroon joutuneiden lasten yhteydessä.

Schengenin rajasäännöstön mukaan lapsen on saatava kirjalliset tiedot tällaisen tarkastuksen tavoitteesta (ja siinä käytettävistä

toimintatavoista). Tarkastus olisi suoritettava vakiomenettelyllä ja satunnaismenettelyllä. Näiden tietojen tulisi olla saatavilla kaikilla unionin virallisilla kielillä ja kyseiseen jäsenvaltioon rajoittuvan maan kielellä (rajoittuvien maiden kielillä). Tietojen antamiseen on käytettävä kieltä, jota lapsi ymmärtää tai jota hänen voidaan kohtuudella odottaa ymmärtävän tai tiedot on ilmoitettava jollain muulla ymmärrettävällä tavalla kuten tarvittaessa käyttämällä tulkkeja.

4.2.1 Lasta vastassa oleva henkilö

Yksi tärkeä tekijä on lasta vastassa oleva henkilö. Toisen linjan tarkastuksen virkamiesten ensisijaisena tehtävänä on usein tunnistaa ja kyseinen henkilö ja haastatella häntä lyhyesti. Tämä tarkastus olisi kuitenkin suoritettava vasta, kun käytettävissä olevista asiakirjoista, lentoyhtiön työntekijöiltä ja lapselta on saatu tietoa tilanteesta. Myöhemmin on selvitettävä, mitä lasta vastassa oleva henkilö sanoo.

On suositeltavaa, että siviiliasuiset virkamiehet kulkevat muutaman metrin päässä lasta odotusalueelle saattavasta lentokentän työntekijästä varmistaakseen, että lasta vastassa oleva henkilö on paikalla. Ihmiskauppias voi piiloutua, jos virkapukuihin rajavartija ilmestyy odotusalueelle lapsen kanssa.

Saapumisalueen ulkopuolella lasta vastassa olevalle henkilölle olisi ilmoitettava, että on tehtävä pistokokeenomainen perusteellinen tarkastus. Tätä ilmoitettaessa olisi kiinnitettävä huomiota lasta vastassa olevan henkilön reaktioihin.

Jos lapsella on mukanaan omat matkatavarat, aikuinen saattaa suunnilleen tietää, mitä matkatavaroissa on, erityisesti jos kyseessä on pikkulapsi. Aikuisen olisi pystyttävä pyynnöstä luettelemaan muutamia tavaroita.

Virkamiehen on oltava täysin vakuuttunut siitä, että lapsen matkan syy on lainmukainen ja sen selitys on totuudenmukainen.

Jos lapsi tai häntä vastassa oleva henkilö lapsen puolesta esittää turvapaikkapyyntöä tunnistamis- ja tarkastusprosessin aikana, se ei saa estää tai häiritä rajavartijaa hänen kerätessään kaikkia tarvittavia todisteita ja noudattaessaan tavanomaisia toimintatapoja.

4.3 Lopulliset päätökset ja jatkotoimenpiteet

Kaikissa päätöksissä on otettava ensisijaisesti huomioon lapsen etu ja noudatettava palauttamiskiellon periaatetta.

Lapsen saa pidättää vain erittäin poikkeuksellisissa tapauksissa. Pidättämisessä tulee aina noudattaa asianomaisen maan lakia ja siihen on turvauduttava vasta viimeisenä ja mahdollisimman lyhytaikaisena keinona. YK:n lapsen oikeuksien komitea on vahvistanut, että pidätystä ei voi perustella lapsen siirtolaisaseman perusteella.¹³ Jos on missä vaiheessa tahansa ja olosuhteista riippuen perusteltua epäillä, että lapsi voi olla vaarassa tai kuulua riskiryhmiin ja että hänet on voitu siirtää ihmiskauppatarkoituksessa tai hän on muulla tavoin suojelun tarpeessa edellä esitettyjen indikaattorien/merkkien perusteella, ohjausjärjestelmää ja alustavaa tutkintaa on sovellettava välittömästi kansallisen lainsäädännön mukaisesti ennen lopullisen päätöksen tekemistä. Alaan erikoistuneita lastensuojelutyöntekijöitä tulisi pyytää mukaan päätettäessä jatkotoimenpiteistä tai alustavasta

¹³ YK:n lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti nro 6 (2005) ilman huoltajaa olevien ja perheestään eroon joutuneiden lasten kohtelusta kotimaansa ulkopuolella, 61 kohta.

sijoittamisesta. Rajavartijoilla tulisi olla tällaisten henkilöiden yhteystiedot helposti saatavilla.

Yleisenä sääntönä rajoilla on, että lapsia ei saisi erottaa vanhemmistaan tai sukulaisista (jotka voivat olla heitä vastassa), jollei ole perusteltua epäillä, että lapsi on alttiina riskeille kyseisten aikuisten seurassa. Lastensuojeluvirastot pystyvät parhaiten varmistamaan tämän näkökohdan kaikilta osin ja ottavat vastuun tapauksesta.

On hyvä muistaa myös seuraavat seikat:

- Pyri varmistamaan, että suojelun ja/tai kansallisen ohjausjärjestelmän toimenpiteiden aloittamisen ja lapsen tosiasiallisen luovuttamisen välinen aika on mahdollisimman lyhyt. Varmista tämän tavoitteen saavuttamiseksi, että yhteydenottopiste kansalliseen ohjausjärjestelmään (yhteyshenkilö(t) ja numero(t)) on määritelty ja tiedossa.
- Jos mahdollista, järjestä lastensuojelua ja/tai ohjausjärjestelmää koskeva koordinoitukokous, jossa käsitellään keinoja niiden tilanteiden ratkaisemiseksi, joissa lapset saapuvat myöhään illalla, aikaisin aamulla tai lomien tai viikonloppujen aikana.
- Varmista, että lasten saatavilla on peruspalveluja (ruokaa, vettä, wc, terveyspalveluja jne.) ja mahdollisuuksien mukaan viihdykkeitä odotusaikaa varten.
- Kerro lapsille, mitä on meneillään ja mitä tapahtuu seuraavaksi.

Rajavartijoiden tulisi tietää menettelyt, joita lentoliikenteen harjoittajat käyttävät ilman huoltajaa olevien lasten tapauksessa.

5. Lisätietoja

5.1 Tiedonkeruu

Moitteettomasti kerätyt tiedot osoittavat, että kenttätöimet on suoritettu asianmukaisesti. Koska Euroopan unionin tasolla on saatavilla vain niukalti tietoja, jotka koskevat ulkorajat ylittäviä lapsia, parantamalla tiedonkeruuta voitaisiin yksilöidä parempia käytäntöjä ja välttyä monilta uhreilta.

Rajavartijoilla voi olla ratkaiseva asema lapsiin kohdistuvien rikosten havaitsemisessa. Asiaan liittyvien tutkintojen menestyminen riippuu usein niiden rajavartijoiden toimista, jotka havaitsevat ensimmäisinä, että jotain on vialla tai jotain puuttuu. On varmistettava, että kaikki tiedot, jotka saattavat olla merkityksellisiä, välitetään pikaisesti asianomaisille viranomaisille, jotta nämä voivat reagoida välittömästi. Ihmiskauppiat toimivat harvoin yksin ja vaihtavat usein maahantulopaikkaa vähentääkseen kiinnioton riskiä. Laajamittainen tiedonkeruu on sen vuoksi ainoa keino samankaltaisten toimintatapojen tunnistamiseksi ja hyvien käytäntöjen jakamiseksi. Lasten värväys, kuljetus ja hyväksikäyttö edellyttävät rikollisryhmien pitkälle vietyä järjestäytymistä. Rajavartijoiden on sen vuoksi pidettävä silmällä monia erilaisia toisiinsa liittyviä rikoksia.¹⁴

5.2 Tietosuoja

Rajavartijoiden tulee kaikilta osin noudattaa kaikkia tietosuojavaatimuksia tallentaessaan, käsitellessään ja siirtäessään lapsia koskevia tietoja. Tietosuojalainsäädäntöä on noudatettava.

Rajavartijoiden on myös oltava riittävän huolellisia, kun he tallentavat, käsittelevät ja siirtävät lapsia koskevia tietoja. Tähän

¹⁴ Ihmiskauppaan liittyviä rikoksia koskeva Interpolin vuoden 2008 vuosikertomus.

sovelletaan tietosuojalainsäädäntöä, jota on noudatettava. Yleissääntönä on, että rajavartijoiden ei pitäisi toimittaa mitään lasta koskevia erityisiä tietoja tämän kotimaahan tai saapumismaassa oleville kotimaan viranomaisille (esim. konsuliedustustoille).

Henkilöt, jotka ovat mahdollisesti vastassa lasta ja saapumisalueen ulkopuolella oleva aikuinen (olevat aikuiset) olisi tarvittaessa tunnistettava (ks. myös 4 luvun 4.2.1 kohta).

5.3 Kolmansien maiden konsuliedustustot

Yhteydenottoja näihin edustustoihin olisi arvioitava, jotta matkustusasiakirjat ja muut asiaankuuluvat asiakirjat voidaan tarkistaa nopeasti edellyttäen, että tämä ei saata lasta alttiiksi uusille riskeille (esim. jos lapsi tuo esille aikomuksen pyytää turvapaikkaa).

Lapsen seurassa olevia (aikuisia) matkustajia tai lasta vastassa olevia henkilöitä voidaan myös pyytää ottamaan yhteyttä kieltä heidän kieltään äidinkielenään puhuvaan henkilöön tai tulkkiin, jotta he pystyisivät paremmin kertomaan asemastaan asianomaisille viranomaisille.

5.4 Lentoliikenteen harjoittajien menettelyt ilman huoltajaa olevia lapsia varten

Ikävaatimukset, joita lentoyhtiöt käyttävät yleisesti ilman huoltajaa olevien alaikäisten määrittelyyn, koskevat 5–11-vuotiaita (joskus enintään 15-vuotiaita) lapsia. Tietoja lentoliikenteen harjoittajien käyttämistä menettelyistä löytyy yleensä helposti niiden virallisilta verkkosivuilta.

Paikallisten virkamiesten olisi tutkittava eri menettelyjä ja tunnistettava mahdolliset heikot kohdat, jotka liittyvät lentoasemilla oleviin lapsiin.

6. Suojelu ja kansalliset ohjausjärjestelmät

Kuten 1.9 kohdassa todetaan, kansallinen ohjausjärjestelmä on kansallisella tasolla perustettu järjestelmä, jolla on määrä varmistaa haavoittuvassa asemassa olevien henkilöiden suojele ja heidän oikeuksiensa noudattaminen koordinoitujen toimien avulla. Kansallisen ohjausjärjestelmän organisaatio vaihtelee riippuen kansallisista erityispiirteistä ja käsiteltävästä asiasta.

Jäsenvaltioiden on EU:n lainsäädännön mukaisen veloitteen nojalla perustettava kansallisen tason ohjausjärjestelmä esimerkiksi ihmiskaupan uhreille.¹⁵ Eräissä maissa vaaditut rajavartijoiden toimet, jotka koskevat haavoittuvassa asemassa olevia lapsia, on kerätty ryhmäksi vakiotoimintamenetelmiä, jotka voidaan aktivoida helposti. Toisissa maissa vaaditut toimet ovat paljon epäselvempiä, ja rajavartioviranomaisten onkin mahdollisesti tehtävä omat tilapäiset ohjausjärjestelynsä.

Euroopan unioni on edistänyt myös lapsikaappaustapausten käsitteilyyn käytettävien ohjausjärjestelmien perustamista kansallisella tasolla. Komissio on antanut ohjeita¹⁶ ja tarjonnut tukea¹⁷, joilla pyritään auttamaan jäsenvaltioita perustamaan lapsikaappauksia koskevia rajat ylittävästi yhteen toimivia hälytysjärjestelmiä. Myös neuvosto¹⁸ on kehottanut jäsenvaltioita perustamaan kyseisiä järjestelmiä ja tekemään tarvittavia yhteistyösopimuk-

15 Ks. Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivin 2011/36/EU 11 artiklan 4 kohta, jonka mukaan ”Jäsenvaltioiden on toteutettava tarvittavat toimenpiteet luodakseen tarkoituksenmukaiset mekanismit uhrien tunnistamiseksi varhaisessa vaiheessa samoin kuin heidän auttamisekseen ja tukemisekseen yhteistyössä alan tukijärjestöjen kanssa”.

16 SEC(2008) 2912 final — Best practice for launching a cross-border child abduction alert: http://ec.europa.eu/justice/funding/rights/call_10014/ramc_ag_annex_5_2008_en.pdf

17 Esimeriksi Bulgaria, Espanja, Kypros, Puola, Slovakia ja Yhdistynyt kuningaskunta ovat käyttäneet hyväksi tätä mahdollisuutta.

18 Neuvoston päätelmät, 11. marraskuuta 2008: <http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=FI&f=ST%2014612%202008%20REV%202>

sia. Olisi pantava merkille, ettei yhdenmukaisuus Euroopan unionin tasolla ole mahdollinen, koska kansalliset järjestelmät ovat keskenään erilaisia. Kaikki jäsenvaltiot eivät tähän mennessä ole perustaneet kyseisiä järjestelmiä. Järjestelmät ovat kuitenkin tarpeellisia, jotta voidaan varmistaa nopea ja koordinoitu reagointi lapsikaappauksiin ottamalla mukaan kaikki asianomaiset toimijat mukaan lukien rajavartijat.

Kansalliset viranomaiset ovat tärkeimpiä toimijoita kansallisen ohjausjärjestelmän perustamisen sekä rajat ylittävän ja alojen välisen yhteistyön varmistamisen kannalta. Rajavartijoilla voi kuitenkin olla tärkeä rooli asianomaisten kansallisten viranomaisten tukemisessa, kun ne perustavat järjestelmiä uusiin kohteisiin.

Frontex suosittelee helppokäyttöisen aktivointijärjestelmän perustamista edelleenohjausta varten. Seuraavat periaatteet tulisi ottaa huomioon perustettaessa lapsia koskevaa ohjausjärjestelmää.

- Lapsen oikeuksien suojelun olisi oltava kaikkien niiden toimenpiteiden ensisijainen tavoite, jotka toteutetaan ottamalla kaikilta osin huomioon lapsen etu.
- Tehokkaan järjestelmän tulisi olla mahdollisimman laaja, jotta sillä voidaan reagoida nopeasti kaltoinkohtelun, hyväksikäytön ja ihmiskaupan eri muotoihin. Käytettävissä olisi oltava monia erilaisia erityispalveluja, jotta yksilöiden erityistarpeisiin voidaan vastata asianmukaisesti.
- Tulisi pyrkiä monialaiseen ja alojen rajat ylittävään lähestymistapaan. Tehokkaimpia ovat integroidut lastensuojelujärjestelmät. Mukaan olisi sen vuoksi otettava kaikki asianomaiset ja alaan erikoistuneet toimijat valtionhallinnosta ja kansalaisyhteiskunnasta.
- Eri yksikköjen välillä tehtävien sopimusten on oltava tarpeeksi joustavia, jotta voidaan käsitellä ohjautumisprosessin monimutkaisia osatekijöitä ja vastata eri tilanteissa olevien lasten erilaisiin tarpeisiin. Kaikki kumppanit on otettava mukaan

ottaen huomioon niiden roolit ja tehtävät. Toiminnan perustana oleva yhteistyön periaate on määriteltävä huolellisesti ja perusteellisesti järjestelmän sisällä.

- ♦ Tuki- ja suojelupalvelujen saatavuus olisi taattava ja sitä olisi helpotettava.
- ♦ Tehokkaan ohjausjärjestelmän ytimessä on avoimuus ja selkeä vastuunjako.
- ♦ Järjestelmän perustaminen jo olemassa olevien järjestelmien pohjalle helpottaa prosessia. Näin voidaan vahvistaa paikallista vastuuta. Tavoitteena tulisi olla kestävyys.
- ♦ Järjestelmä tulisi tarkastaa ja päivittää säännöllisesti lastensuojelun tehokkuuden ja vaikuttavuuden varmistamiseksi. Tulisi pyrkiä synergioihin muiden asianmukaisten ohjautumisjärjestelmien kanssa.

Rajavartijan saatavilla tulisi mahdollisuuksien mukaan aina olla

- ♦ niiden palvelujen yhteystiedot, joihin on otettava yhteyttä soittamalla; ympärivuorokautiset lasten tukipalvelut ja muut hätätilanteen tukipalvelut:
- ♦ kattava luettelo, jossa on kaikkien niiden käytettävissä olevien suojelupalvelujen ja -ohjelmien yhteystiedot (lääkäri-, mielenterveys- ja oikeudelliset palvelut sekä logistiset palvelut jne.), jotka kuuluvat kansallisten viranomaisten, kansalaisyhteiskunnan, kansainvälisten järjestöjen tai kansalaisjärjestöjen alaisuuteen.

Rajavartijoiden on lisäksi tärkeää osallistua haavoittuvassa asemassa olevien henkilöiden kohtelua koskevaan erityiskoulutukseen, jossa painotetaan erityisesti lasten kohtelua.

7. Sanasto

- APIS** Advanced Passenger Information System, APIS-järjestelmä, matkustajien ennakkotietojärjestelmä
- I-24/7** Interpol checking system, Interpolin tietojärjestelmä
- ILO** Kansainvälinen työjärjestö
- IOM** International Organisation for Migration, kansainvälinen siirtolaisuusjärjestö
- NGO** Kansalaisjärjestö
- NRM** National referral mechanism, kansallinen ohjauksjärjestelmä
- NSIS** National Schengen Information System, kansallinen Schengenin tietojärjestelmä
- PNR** Passenger name record, matkustajarekisteritiedot
- SBC** Schengen Borders Code, Schengenin rajasäännöstö
- UNCRC** YK:n yleissopimus lasten oikeuksista (1990)
- UNCRSR** YK:n yleissopimus pakolaisten oikeusasemasta
- UNODC** United Nations Office on Drugs and Crime, YK:n huumeiden ja rikollisuuden torjunnasta vastaava järjestö
- UAM** Unaccompanied minor, ilman huoltajaa oleva lapsi

Merkintöjä

Plac Europejski 6
00-844 Warsaw, Poland
Tel. + 48 22 205 95 00
Fax + 48 22 205 95 01

frontex@frontex.europa.eu
www.frontex.europa.eu

Print:
TT-02-17-558-FI-C
ISBN 978-92-95213-13-5
doi:10.2819/69710

PDF:
TT-02-17-558-FI-N
ISBN 978-92-95213-41-8
doi:10.2819/61245

Julkaisutoimisto